

Andor Csizmadia, Bürokrácia és közigazgatási reformok Magyarhonban /Byrokracia a reformy verejnej správy v Uhorsku, resp. Maďarsku/, Budapest 1979, s. 585

Táto významná právnohistorická publikácia je vlastne hlavne pramenná edícia, v ktorej sa sprístupňujú návrhy reforiem byrokratického Uhorska a potom Maďarska zo 16.-20. stor. Návrhy pochádzajú od významných politických činiteľov, publicistov a odborníkov. Predstavovali nielen odraz triednych záujmov, ale aj myšlienkových smerov, čo tlmočili úsilie zlepšovať činnosť byrokracie, pochopenej v dobrom zmysle ako nezbytná zložka riadenia štátu v novoveku.

Objemnému zväzku predoslal autor vynikajúci úvod. Z neho nepriamo vysvitá, že táto pramenná edícia je doplnkom k rozsiahlemu dielu autora o dejinách verejnej správy v Uhorsku a Maďarsku (porov. o tom recenziu v týchto Štúdiách, zv. 21, s. 285-288). V tomto úvode autor uviedol na správnu mieru skreslený názor na byrokráciu, keď zdôraznil, že jej vznik aj ďalší vývin bol nanajvýš pokrokovým javom. Lebo tým sa hlavne zapojil ako novota, resp. potom nezbytná zložka do riadenia štátu princíp písomného vybavovania. Ako právna ustanovizeň vykazovala časom aj byrokracia nedostatky, ktoré boli odrazom nielen nízkeho stupňa jej rozvinutosti, ale aj daných spoločensko ekonomických predpokladov. Odkedy tieto nedostatky prenikli do vedomia súčasníkov, ktorí mali možnosť ich naprávať alebo bojovať o ich nápravu, odvtedy sa datujú až do prítomnosti priam nepretržite snahy o reformy byrokracie. V Uhorsku sa začali od čias oslobodenia spod tureckého panstva, lebo až odvtedy sa začal dôsledne budovať byrokratický aparát zo stálych, odborne kvalifikovaných a platených pracovníkov.

Autor stručne a výstižne zhrnul základné poznatky o vývine právneho postavenia pracovníkov verejnej správy, ich odbornej prípravy, nárokov na požitky a starobný dôchodok. V náčrte vývinu administratívneho konania ukázal, že byrokracia sa vo všeobecnosti začala vyvíjať na ústredných miestach verejnej správy. Rozmach tohto vývinu vrcholil v období feudálneho absolutizmu a vtedy prenikala byrokracia aj do samosprávnych jednotiek. Po francúzskej revolúcii sa feudálne stavy naľakali reforiem a bojovali o ne len tzv. jakobíni. Až v 40-tych rokoch sa rozvinulo reformné hnutie, ale zameriavalo sa hlavne na stoličnú (župnú) samosprávu. Početné návrhy stroskotali na rozporoch medzi komorami snemu.

Po r. 1848 nastalo obdobie reforiem verejnej správy v buržoáznom duchu. No reformy sa týkali len ústrednej správy a za absolutizmu ich vystriedali reformy uskutočnené rozšírením rakúskej verejnej správy na územie Uhorska. Pretože rakúska verejná správa bola v tom čase omnoho pokrokovejšia než Uhorská, preniklo do Uhorska mnoho po-

krokových prvkov. Po vyrovnaní sa tieto reformy zrušili. V ďalšom období sa napriek iným reformám posilnila pozícia stolíc (žúp), kde mala prevahu džentrická šľachta. Buržoázia sa oproti tomu mohla uplatniť len v mestách a v odbornej správe. No kapitalistický vývin si vynútil aj reformu verejnej správy. Preto vláda usporiadala anketu, do ktorej však nezapojili teoretických odborníkov. Upravila sa len kvalifikácia úradníkov verejnej správy a zvýšila sa centralizácia. Na prelome 19. a 20. stor. sa napriek mnohým reformným návrhom upravilo len administratívne konanie a zlepšila sa pozícia miest vo verejnej správe. Pri novej ankete r. 1914 už pribrali aj právnych teoretikov. Množstvo vypracovaných návrhov sa zmarilo vypuknutím prvej svetovej vojny. Reformy Ľudovej republiky a republiky rád odstránila potom buržoázna vláda, ktorá uskutočnila až r. 1930 reformu verejnej správy žúp, miest a administratívneho konania. Po nástupe fašistického režimu v 30-tych rokoch sa hlásala potreba racionalizácie verejnej správy. Úsilie o to sa vyčerpávalo v početných návrhoch a marila ho aj hospodárska kríza. Jeden z týchto návrhov vypracoval aj autor. Uskutočnili sa len tie, ktoré naliehavo vyžadovala vojnová potreba (vojsko, zdravotníctvo, poľnohospodárstvo, sociálne veci).

Po skončení druhej svetovej vojny sa celkom rozpadol aparát dovtedajšej verejnej správy a jeho funkciu prevzali vznikajúce národné výbory. Utvárali sa na podklade samosprávy z demokratických politických strán. Reformné návrhy právnej úpravy sa zakladali na princípoch, ktoré ešte neboli socialistické. Až keď po voľbách v auguste r. 1947 sa Komunistická strana stala prvou stranou v krajine, reorganizovala sa aj verejná správa, a to na základe systému rád.

Po tejto nadmerne výstižnej charakteristike vyše 300ročného vývoja zhrnul autor v ďalšom texty najvýznačnejších reformných návrhov. Z nich sa síce väčšina neuskutočnila, ale všetky boli odrazom potrieb doby, z ktorej pochádzali. Ba v mnohých prípadoch sa aspoň niektoré zložky navrhovaných projektov neskoršie legislatívne uskutočnili. Preto sú uverejnené dokumenty ukazovateľom vývinu do budúcnosti a tým veľmi cenným podkladom pre právnohistorický výskum. Časove ich rozdelil autor na týchto 6 častí: 1. od vypudenia Turkov po reformné obdobie, 2. reformné obdobie (40-te roky 19. stor.), 3. od potlačenia revolúcie r. 1948 po prelom storočia, 4. obdobie prelomu storočia a prvej svetovej vojny, 5. protirevolučné Horthyovské obdobie, 6. od oslobodenia po systém rád. Publikované pramene sú všetky v maďarčine, teda inojazyčné (nemecké, latinské) v preklade. Ku každému prameňu sú podrobné registry a v poznámkach pod riadkom hojné vysvetlivky. Ako celok je táto publikácia vynikajúcou pomôckou pre

ďalšie bádanie. Úvod a texty edície treba vysoko hodnotiť ako myšlienkovú jednotu a pri použití tieto dve zložky účelne spájať.

Jozef Karpát